

ALISHER NAVOIY “LISON UT-TAYR” ASARIDA KOMIL INSON G‘OYASINING BADIY-FALSAFIY ASOSLARI

Raximova Gavhar Abduraim qizi

Xalqaro innovatsion universiteti

2- kurs magistranti

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada Alisher Navoiyning “Lison ut-tayr” asarida komil inson g‘oyasining badiiy-falsafiy asoslari tahlil qilinadi. Asarda tasavvufiy tafakkur, ilohiy ishq, nafsni poklash va ruhiy kamolot bosqichlari ramziy obrazlar orqali yoritilgan. Qushlar sayohati misolida komil inson sifatlari – sabr, tavba, ma’rifat, ishq, fano va baqo tushunchalari ochib beriladi. Tadqiqotda Navoiyning komil inson haqidagi qarashlari Sharq tasavvufiy-falsafiy an’analari bilan uzviy bog‘liqlikda yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Lison ut-tayr, Alisher Navoiy, komil inson, tasavvuf, ilohiy ishq, ramz.

Аннотация

В статье анализируются художественно-философские основы идеи совершенного человека в произведении Алишера Навои «Лисон ут-тайр». Через суфийскую символику раскрываются этапы духовного совершенствования личности, очищение нafsа и путь к Божественной истине. Образы птиц интерпретируются как носители качеств совершенного человека. **Ключевые слова:** Лисон ут-тайр, Навои, совершенный человек, суфизм, символ.

Annotation

This article analyzes the artistic and philosophical foundations of the idea of the perfect human being in Alisher Navoi’s “Lison ut-Tayr”. Through Sufi symbolism, the stages of spiritual perfection, purification of the ego, and the journey toward divine truth are explored. Bird imagery represents the qualities of the perfect human.

Keywords: Lison ut-Tayr, Alisher Navoi, perfect human, Sufism, symbolism.

KIRISH

Alisher Navoiy ijodida komil inson g‘oyasi markaziy o‘rin egallaydi. Uning asarlarida insonning axloqiy, ruhiy va ma’naviy kamoloti tasavvufiy falsafa asosida yoritiladi. “Lison ut-tayr” dostoni bu g‘oyaning eng mukammal badiiy ifodalaridan biri bo‘lib, unda insonning ilohiy haqiqat sari intilishi ramziy syujet asosida tasvirlanadi. Mazkur maqolaning maqsadi asarda komil inson g‘oyasining badiiy-falsafiy asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

Asosiy qism

Komil inson g'oyasining Sharq falsafasi va tasavvufdagi ildizlari Komil inson tushunchasi Sharq falsafasi va islomiy tasavvufda markaziy konsepsiyalardan biri hisoblanadi. Ushbu tushuncha Qur'oni karim, hadislar hamda tasavvufiy-falsafiy manbalarda insonning ma'naviy barkamolligi, axloqiy yetukligi va ilohiy haqiqatga yaqinlashuvi bilan bog'liq holda talqin etiladi. Tasavvufda komil inson Allohning jamol va kamol sifatlarini o'zida mujassam etgan, nafsni yengib, ruhiy poklanish yo'lidan o'tgan shaxs sifatida e'tirof etiladi. Alisher Navoiy ana shu falsafiy an'analarni chuqur o'zlashtirgan holda, ularni "Lison ut-tayr" asarida yuksak badiiy darajada ifodalaydi.

Navoiy talqinidagi komil inson faqatgina diniy-ma'rifiy timsol bo'lib qolmay, balki real hayotda axloqiy mezon sifatida ham namoyon bo'ladi. Shoir insonni jamiyatda adolatli, halol, sabrli va ma'rifatli bo'lishga undaydi. Shu bois komil inson g'oyasi asarda ijtimoiy-falsafiy ahamiyat kasb etadi.

"Lison ut-tayr" syujeti va komil inson konsepsiyasi Asar syujeti qushlarning Simurg'ni izlab safarga chiqishi asosiga qurilgan bo'lib, bu safar insonning o'zini anglash va komillikka erishish yo'lini ramziy ifodalaydi. Har bir qush o'z ichki holati, zaifligi yoki fazilati bilan ajralib turadi. Ularning bahs-munozaralari, yo'ldagi ikkilanmalari inson ruhiy dunyosidagi kechinmalarni ifodalaydi.

Navoiy ushbu syujet orqali komil inson bo'lish oson emasligini, bu yo'l mashaqqatli va sinovlarga boy ekanini ko'rsatadi. Faqat sabr, iroda va ilohiy ishqa sodiqlik bilangina inson ushbu yo'ldan muvaffaqiyatli o'ta oladi. Bu esa asarning falsafiy qatlamini yanada chuqurlashtiradi.

Hudhud obrazi – komil inson sari yetaklovchi murshid Hudhud qushi "Lison ut-tayr"da markaziy obrazlardan biri bo'lib, murshid, ya'ni ruhiy yetakchi vazifasini bajaradi. Tasavvufda murshid komil inson sari yetaklovchi, shogirdni nafs balosidan asrovchi va unga to'g'ri yo'l ko'rsatuvchi shaxsdir. Hudhudning qushlarga qilgan nasihatlarini, ularni ruhlantirishi va yo'lga undashi bu obrazning falsafiy ahamiyatini oshiradi.

Navoiy Hudhud orqali ilm, hikmat, sabr va fidoyilik sifatlarini ulug'laydi. Hudhud komil insonning o'zida mavjud bo'lishi lozim bo'lgan eng muhim fazilatlarni mujassamlashtirgan timsoldir.

Nafs bilan kurash va komil inson shakllanishi Asarda nafs insonni komillikdan to'suvchi asosiy omil sifatida talqin etiladi. Qushlarning yo'lga chiqishdan bosh tortishi, bahonalar topishi yoki ortga qaytishga urinishi nafsning turli ko'rinishlarini ifodalaydi. Navoiy nafsni yengish jarayonini murakkab va davomli jarayon sifatida ko'rsatadi.

Komil inson bo‘lish uchun nafsiy istaklardan voz kechish, dunyoviy manfaatlardan ustun turish talab etiladi. Bu g‘oya tasavvufiy axloqning asosiy tamoyillaridan biri bo‘lib, “Lison ut-tayr”da badiiy ramzlar orqali mukammal ochib berilgan.

Yettita vodiya va komillik bosqichlarining falsafiy talqini Asarda keltirilgan yetti vodiya komil inson shakllanishining izchil bosqichlarini ifodalaydi. Talab vodiysi insonda maqsad va intilishni uyg‘otadi. Ishq vodiysida ilohiy muhabbat ustuvor bo‘lib, inson o‘z “men”idan kecha boshlaydi. Ma’rifat vodiysi aql va idrokning yuksalishini anglatadi.

Istiqno vodiysida dunyoviy bog‘liqlikdan xalos bo‘lish, Tavhid vodiysida yagona haqiqatni anglash, Hayrat vodiysida ilohiy sirlar qarshisida ojizlikni tan olish namoyon bo‘ladi. Fano vodiysi esa komil insonning eng yuqori bosqichi bo‘lib, unda inson o‘zligini yo‘qotib, ilohiy haqiqat bilan birlashadi.

Simurg‘ obrazi va komil inson idealining badiiy-falsafiy talqini Simurg‘ obrazi “Lison ut-tayr”da komil inson idealining ramziy ifodasi hisoblanadi. Qushlar uzoq va mashaqqatli safardan so‘ng Simurg‘ni izlab topganlarida, uning aslida o‘zlarining jamlanmasi ekanini anglaydilar. Bu holat komillik tashqi kuch emas, balki insonning o‘zida mavjud ekanini anglatadi.

Navoiy ushbu g‘oya orqali insonni o‘zini anglashga, ichki dunyosini poklashga va ilohiy haqiqatni qalb orqali topishga chorlaydi. Simurg‘ timsoli tasavvufiy falsafadagi vahdat ul-vujud konsepsiyasi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, asarning g‘oyaviy cho‘qqisini tashkil etadi.

Komil inson g‘oyasining axloqiy va ijtimoiy ahamiyati “Lison ut-tayr”dagi komil inson g‘oyasi nafaqat tasavvufiy, balki axloqiy va ijtimoiy ahamiyatga ham ega. Navoiy komil inson timsolida jamiyatni adolat, halollik va ma’rifat asosida rivojlantirish g‘oyasini ilgari suradi. Ushbu qarashlar bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

Xulosa

“Lison ut-tayr” asarida komil inson g‘oyasi tasavvufiy ramzlar orqali yuksak badiiy-falsafiy darajada ifodalangan. Navoiy ushbu asari bilan insonni axloqiy poklanish, ma’naviy kamolot va ilohiy haqiqat sari chorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Navoi, A. Lison ut-tayr. Toshkent.
2. Attor, F. Mantiq ut-tayr.
3. Tehran. Schimmel, A. Mystical Dimensions of Islam.
4. Chapel Hill. Nasr, S. H. Islamic Spirituality. New York.